

Светска криза је открила све мане реконструкције капитализма у Србији методама шок терапије – брзе либерализације тржишта роба и капитала и приватизације путем распродаје друштвеног капитала. Ужурбана обнова капитализма, без пратећих институција и законске регулативе – галоп капитализам је створила велике дисторзије у привреди. Држава, предузећа и појединци су прихватили девизу – троши више него што ствараш а настали јаз затварај позајмљеним новцем. Велика средства од приватизационих прихода, донација, дознака, кредита су највећим делом преливена у јавну и личну потрошњу а не у инвестиције у развој инфраструктуре или обнову индустрије. Српска варијанта обнове капитализма је изнедрила посебан сој квази-привредника у лику и делу домаћих тајкуна. Ове иконе друштвених промена у својој похлепи унеле су у привредни живот и друштво у целини:

– Економски и социјално раслојену заједницу, са око 700 хиљада људи који живе испод границе сиромаштва (корисници народних кухиња и бувљих пијаца) и преко милион незапослених и, са друге стране, малим бројем изузетно богатих појединаца који контролишу српску привреду. Један од тајкуна са својих 80 компанија на врхунцу успона имао је обрт близу 10% друштвеног производа земље,

– Пословни морал који се заснива на корупцији односно размени услуга са државном администрацијом на свим нивоима, пословним пречицама које подразумевају кршење закона, флагрантно непоштовању законских и уговорних обавеза, масовној евазији пореза и обилатом коришћењу сопственог или туђег прљавог новца. Почетни капитал је стваран деведесетих година путем шверца енергената, дувана, дроге, повлашћеног добијања кредита или коришћењу позиционог капитала када се послови из друштвених фирми пребацују у сопствене фирме.

– Злоупотребе процеса приватизације уз прећутну сагласност државе. Начин како су приватизоване друштвене фирме су еклатантан пример новог пословног морала и неспремности/немоћи државе да спречи криминализацију приватизације. Од 2. 250 приватизација поништено је 30 одсто а вероватно ће број неуспелих приватизација бити знатно већи. Основни мотиви домаћих инвеститора у већини случајева су спекулативне природе, куповина ради даље препродаје, улажење у лукративне послове са некретнинама, исисавање капитала преко повезаних фирми истог власника и прање прљавог новца а не и производно-финансијско реструктуисање преузетих фирми и њихов даљи развој. Масовна је појава да се не испуњавају обавезе у погледу социјалног програма, даљих улагања и исплата плата и доприноса запосленима. Постоје и примери, нажалост, не тако бројни, успешних приватизација са домаћим капиталом, у текстилној

индустрији, грађевинарству (путна привреда), металопреради, преради обојених метала, пољопривреди и преради пољопривредних производа.

– Монополизацију тржишта у различитим степенима од доминантног положаја у малопродајној мрежи до картела у производњи јестивог уља, цемента, млека (производа где је увозна конкуренција занемарљива). Цену тржишне концентрације плаћају добављачи и крајњи потрошачи. Најупечатљивији пример је развој малопродајне мреже где су добављачи и потрошачи приморани да у недостатку конкуренције суфинансирају ширење империје једног тајкуна путем високих рабата и посебних доплата за улазак у мрежу добављача као и одложеним плаћањем за преузету робу и високим маржама односно ценама. (Цене животних намирница и остале робе широке потрошње у Србији су и поред најнижег ПДВ-а, највеће у региону!)

– Неодрживу структура привреде у којој преовладавају услужне делатности – трговина, банкарство, некретнине – које су окренуте ка унутрашњем тржишту. Либерализација увоза и банкарски систем са страним капиталом је фаворизовао трговину на велико и мало и послове са некретнинама где се остварује брз обрт капитала са великим профитним маржама. Створена је „базар“ економија. Услужне делатност за разлику од индустрије и пољопривреде, су могле да сервисирају „зеленашке кредите“. Остатци реалног сектора су једва опстајали између „чекића“ – конкуренције увозних роба и „наковња“- скупих кредита тј. недостатка средстава за развој технологија и нових производа. После десет година од демократских промена индустријска производња је достигла тек 40 одсто производње из 1989 године. У овој чињеници се налази одговор зашто је извоз мали. Стално растући спољнотрговински дефицит због великог увоза могао је да се „пегла“ (рас)продајом домаћих ресурса, дознакама оних који су пошли трбухом за крухом, донацијама и страним директним инвестицијама. Када нема више шта да се распродаје а стране инвестиције изостану - то се одиграло када је светска криза као цунами почела рушилачки поход по Србији - настају проблеми, почиње задуживање државе како би се успоставила макро-економска равнотежа и смањили притисци на курс домаће валуте.

– Огромне спољне и унутрашње дугове привреде и државе са трендом даљег раста. Крајем 2009. године укупни дугови српске привреде су достигли 20 милијарди евра (спољни дуг 11 а унутрашњи 9 милијарди евра). Данас око 15 хиљада фирми касни са плаћањем обавеза по кредитима. Забрињавајући је и податак да у групи 40 највећих дужника који учествују са 50 одсто у укупним дуговима поред јавних предузећа се налази 20 тајкунских фирми. Није у питању само висина дуга већ његов однос према сопственом капиталу. У топ листи „надреалиста“- тајкунских фирми нето дуг (укупан дуг умањен за депозите) према капиталу се креће до 3,5 према 1! Поражавајућа је чињеница да су дугови већи од имовине. [\[1\]](#) Грозничаво ширење, изван губера

засновано на скупим кредитима а не на здравој акумулацији, показује ону другу страну гламурозног успеха тајкуна. А креатори економских политика су очекивали да ће овај сегмент привреде бити мотор развоја привреде!? Одложена плаћања и смањење тражње довело је до епидемије неликвидности са жариштем у тајкунским фирмама. У 2009. години око 68 хиљада малих фирми је било неликвидно а око 10 хиљада је ставило катанац на пословање. Неликвидност поред тога што затвара врата за кредите, повећава и незапосленост. Од 900 хиљада запослених у 2009. години у сектору малих фирми, сваки десети је изгубио посао или је остао без плате и плаћених доприноса. Овај број је далеко већи од броја запослених у 20 највећих тајкунских фирми!

Ово су последице галоп капитализам и настале тајкунизације српске привреде. Да ли се може говорити о опоравку привреде и новим моделима развоја а да се претходно не изведе чишћење загађене привреде од криминала, корупције и пословних подвига квази привредника? По свој прилици не. Криза би се продубила а социјалне напетости би угрозиле опстанак тешко стечене демократије. Овој земљи су потребни прави привредници - предузетници који поштују правила игре (једнака за све, без обзира на величину капитала) и уносе тако потребну динамику у привредни живот а не тајкуни и остали квази привредници који девалвирају праве предузетничке вредности.

Процес „декриминализације и детајкунизације“ привреде подразумева раскид „неозваниченог брака“ тајкуна и државе администрације и деловање инструмената правне државе како би се сузио простор за мешетарење квази-привредника.

Држава мора да одигра одлучујућу улогу у стварању амбијента за тржишно пословање свих актера привредног живота, од великих система укључујући и јавна предузећа до малих фирми и самосталних привредника, без корупције, сиве економије, прљавог новца, монопола, [2] малверзација у приватизацији, коришћења „рупа“ у законима и бирократских процедура. Примарни циљеви у новим економским политикама морају бити запошљавање, промена структуре привреде и развој инфраструктуре. У кризи, финансијска подршка – субвенционисани кредити искључиво треба да се усмере на оне који производе разменљива добра како би пребродили тешкоће неликвидности и обезбедили средства за развој. Финансијска и други видови подршке су посебно неопходни малој привреди и пољопривреди. [3] Потребно је формирати развојну банку и обновити рад постојећег гаранцијског фонда како би се избегли пропусти из прошлости када су банке усмеравали класичне и субвенционисане кредите великим, посебно тајкунским фирмама. Тајкуни не би могли да користе субвенционисане кредите. Банке и тајкуни морају без помоћи државе, да решавају проблеме ризичних пласмана односно кредита.

Да ли се држава може отргнути смртоносног загрља тајкуна и да ли ће покренути, из корена промењени, модел опоравка и развоја привреде? Створени су одређени предуслови (Агенција за борбу против корупције, реформисано судство, иновирани закони – одузимање имовине стечене криминалом, конверзија приватизованог земљишта у грађевинско земљиште уз тржишне накнаде, итд) и покренути су неки процеси – поништавање уговора о приватизацији и појачана контрола испуњавања приватизационих уговора, борба против наркомафије и прања прљавог новца. Питање је да ли ће се процеси наставити или се ради о малим искорацима у склопу политичког маркетинга? Живи били па видели!

[1] Како су банке обезбеђивале кредите за веома ризична улагања тајкуна, посебно у некретнине? Које су гаранције добиле и од кога? Државе? Мале фирме морају да обезбеде уверљиве доказе о кредитној способности и залог у вишеструкој вредности кредита. Да ли су стране банке које послују у Србији у трци за великим профитима ухваћене у мрежу галоп капитализма? Да ли је Хипо банка из Аустрије због лоших пласмана у Хрватској ушла у велике тешкоће? Око 15 хиљада домаћих фирми на почетку 2010. године касни са отплатама кредита. Како криза потреса банкарски сектор у Европи, најављује се нови Базелски договор тзв. Базел 3 по коме ће се поштрићи услови кредитирања – колико депозита толико и музике односно кредита!

[2] Поред стварања услова за развој конкуренције и примене одговарајућих мера за "разбијање" концентрација на тржишту, постоје и друге могућности са вишеструким ефектима. Повећане субвенције нпр. произвођачима млека под условом да млекара која откупљује млеко смањи произвођачке цене у одговарајућој мери. Сличне мере се могу применити у гајењу свиња и стоке - комбинација субвенција и примене одредби о пореклу меса. Један прерађивач меса са Златибора, рекламира своје месне прерађевине као златиборске а користи увозно месо. Нека купци одлуче да ли ће куповати производе са домаћим или увозним сировинама. Комбинација ових и сличних мера ће убрзати развој пољопривреде и малих прерађивача.

[3] Подршка малим фирмама подразумева и њихову заштиту од великих и бољи положај у привређивању. У Европској унији донет је акт у коме између осталог се обезбеђује заштита малих фирми у погледу наплате за испоручену робу – рокови су до 30 дана а непоштовање истих поред казних камата укључује и друге видови казни. У јавним набавкама обезбеђује се учешће малих на разне начине, најчешће условљавањем великих да одређен обим послова препусте малим фирмама. Овакви видови позитивне дискриминације уколико би се применили у домаћој пракси поспешили би развој малих.

Галоп капитализам

Пише: Павле Поповић
понедељак, 12 април 2010 00:07
